

מי הוא זה המביט הישר לתוך עיניי? זה אני הנני, בכבודי ובעצמי!

רפאל הצייר, אסכולת אתונה ותקופת נפש התודעה באמנות הציור

עושה זאת באופן עמוק ומלא מאי פעם.

אסכולת אתונה

משהו מזה ניתן לחוות בציור הפרסקו "אסכולת אתונה" של רפאל הצייר (Raffaello Sanzio) שחי בין השנים 1483-1520. הציור הינו ציור קיר בקריית הוותיקן והוזמן על ידי האפיפיור. ציור זה הינו אחת מעבודותיו המפורסמות של רפאל המביא לידי שיא אמנותי את עבודת הקומפוזיציה והשימוש בפרספקטיבה. הציור מולחן באופן מופלא בין הדמויות והיחס שלהן לחלל. הדמויות פרוסות לפנינו והמבט מובל מדמות לדמות, מקבוצה לקבוצה, באמצעות המחוות ואינטראקציות ביניהן.

יחודו של הציור הוא בכך שרפאל מתאר דמויות מרכזיות כגון פילוסופים קדומים מהעת העתיקה ומשלבן עם אישים בני תקופתו המגלמים דמויות קדומות. כך לדוגמה: ניתן לראות את דמותו של אפלטון במרכז הציור מצביע כלפי מעלה אל עולם האידיאות, מגולם על ידי דמותו של לאונרדו דה וינצ'י. את הדמיון לפניו של לאונרדו ניתן להשוות עם רישום של דיוקן עצמי שלו. אריסטו לצידו מצביע על האדמה, הרקליטוס, מגולם על ידי מיכאל אנג'לו נשען על מעקה המדרגות, פיתגורס רוכן על ברכו מחזיק בספר, ומעליו עם התרבוש הפילוסוף המוסלמי מימי הביניים אבן רושד, על המדרגות במרכז שרוע הפילוסוף היווני דיוגנס, ולמעלה בשורה העליונה בצד שמאל ניתן להבחין בסוקרטס שפניו פונות שמאלה, משוחח עם תלמידו ההיסטוריון המצביא והפילוסוף היווני קסנופון, עם אנטיסטרס

גם בתחום האמנות אנו עדים לשינויים רבים: גילוי חוקי הפרספקטיבה שבמהותה מצביעה לנו על נקודת מבט אישית ייחודית, ציור הנובע מתוך התחלה של התבוננות בטבע ובחוקיו. ציירים רבים משלבים למידה מדעית של הטבע והאנטומיה של האדם, (דוגמה בולטת לכך ניתן לראות בצייר לאונרדו דה וינצ'י, שאמנותו נבעה מתוך התבוננות מדעית מקפת ולמידה קפדנית של טבעו האנטומי של האדם בפרט וטבע החי, הצומח והדומם בכלל). הדבר המעניין ביותר שקורה הוא תחילתו של מה שניתן לכנות "הציור האינדיבידואלי", שניתן להבינו על רקע התבוננות בעבודותיהם של ציירי ימי הביניים, שבין ציוריהם לא ניתן להבחין או להבדיל. במובן זה כל ציירי ימי הביניים דומים זה לזה והם מבטאים סגנון תקופתי, ולא סגנון אישי ייחודי. מהמאה ה-14 ניתן להבחין כבר בניצנים ראשונים של סגנון ייחודי אישי, ציור שהוא במהותו יותר אינדיבידואלי, אצל הצייר ג'וטו ד'י בונדונה (Giotto di Bondone) שאף היה הראשון להוסיף את חתימתו לציוריו. ניתן להבין את מעשה החתימה על הציורים כרצון לומר "אני" בצורה מלאה יותר, ערה יותר ונוכחת יותר, רצון המבקש לבטא את הייחודי, האינדיבידואלי באדם. סגנון אישי זה הלך והתעצם לתוך תקופת הרנסנס והלאה אל תקופתנו אנו. כך לדוגמה: גם ללא חתימה, יכול כל אדם בקלות לראות את השוני שבין עבודותיהם של מיכאל אנג'לו ולאונרדו דה וינצ'י ולזהות את סגנון עבודתם הייחודי, המאפיין אותם בלבד. במובן זה בתקופת "נפש התודעה" כשהאדם אומר אני, הוא

ניצני תודעה חדשים

שינויים הנראים בחוץ הם לעולם שינויים תודעתיים. כל שינוי שאנו יכולים להצביע עליו בתולדות האנושות הינו בראש ובראשונה שינוי תודעתי. רעיונות חדשים, טכנולוגיות חדשות, המצאות, תפיסות אמנותיות חדשות ואף אפנות, כל אלו מצביעים על שינוי תודעתי שמשמעותו שינוי בחוויית העצמיות ביחס לעולם. החל מהמאה ה-15 אנו עדים לניצני תודעה חדשים, המבשרים את סיומה של תקופת ימי הביניים ותחילתה של תקופה חדשה. מסיבות שלא ניתן לתלותן בגורמים חיצוניים, אלא מתוך חוקיות ההתפתחות עצמה, כשם שלפתע מפציע על גבעול ניצן שלא נראה קודם לכן, כך החל מהמאה ה-15 אנו עדים לתהליך התעוררות גובר והולך המשפיע על כל תחומי החיים, התעוררות, שבתוך זמן קצר משנה את פני האנושות ללא הכר. בתחום המדע למשל מתחילה תקופה משמעותית; אט אט הולכים ומתגלים - הודות לפיתוח חשיבה אובייקטיבית עצמאית - חוקי עולם החומר. חוקים שהמתינו כמו בשינה עמוקה להתעוררותם בשדה התודעה הערה של האנושות. זאת בד בבד לצד החלשות הדרגתית של הכנסייה והמסורת באירופה. הערים הגדולות צומחות, הקשר אל הטבע, במובן האלמנטארי, הולך ופוחת, ונוצרת תרבות אנושית חדשה.

החל מהמאה ה-15 ישנו מעבר הדרגתי לתרבות שהיא בבסיסה תרבות טכנולוגית וככזו היא דורשת מהאדם סוג אחר של תודעה. תרבות טכנולוגית זו מחנכת את האדם כהיזון חוזר לבהירות הכרתית ולדיוק.

ב'אסכולת אתונה' יוצר רפאל מארג מופלא ובו ערב רב של תקופות זמנים ואישים. אבל יותר מכל נודע הציור בצעד הנועז אותו מבצע רפאל. בציור יש דמות אחת מעט שונה משאר הדמויות. דמות בעלת כובע שחור המתבוננת הישר אל המתבונן בציור

כל הדמויות ואומר אני ער ומודע לעצמי, בדומה לוודי אלן שבסרטיו לעיתים הגיבורים מודעים לכך שהם משחקים בסרט ויוצאים מתוך מודעות זו מהסרט ופונים אל המצלמה. כך למעשה "חותם" רפאל על יצירתו באומרו: "אני הנני רפאל, בכבודי ובעצמי!"

רפאל הצייר היה ללא ספק אחד מהאמנים החשובים בדורו. הוא צייר את "אסכולת אתונה" בגיל 26, ונפטר בגיל 37.

הגלובוס בידו עם הגב אלינו) זורתוסתרא המחזיק את עולם הכוכבים בידו. השוואה בין הדמות בציור המסתכלת לעברנו לבין פורטרט עצמי של רפאל מ-1506 תאשר את המחשבה: זה חייב להיות רפאל! יתכן שאף חבש באותו הכובע.

קשה שלא להשוות את המחווה כאן, עם אלו של במאי הסרטים הנודע אלפרד היצ'קוק, שנהג להציב עצמו כסטטיסט במקום כלשהו בפריים. אך בשונה ממנו, רפאל יוצר כאן חוויה מיוחדת במינה. דווקא בגלל שדמותו המביטה אלינו שונה משאר הדמויות בנוף התמונה. מפגש העיניים בין עינו של המתבונן למבטו של רפאל מחדד תחושה מסוימת שרפאל כיוון אליה. בדומה למפגש עיניים בין בני אדם, שם מתרחש משהו מאוד ישיר ואנו חווים לא רק את עצמיותו של האדם האחר, אלא באותו אופן גם את עצמיותנו שלנו! אל התחושה של "אני כאן", "אני נוכח", כיוון רפאל, ובאמצעות מפגש עיניים זה יצר חווית עצמיות ערה, בה אנו הצופים מתעוררים לעצמנו ורפאל המביט לעברנו, כאילו יוצא מתוך "המחזה" מתוך בימת התיאטרון עליה פרס הוא את

הפילוסוף הציניקן ועם אלכסנדר הגדול (בעל הקסדה המוזהבת). בצד ימין למטה מתכופף ומצביע על לוח שעל הרצפה ניתן לזהות את אמון הרנסנס בן תקופתו של רפאל, דונטו ברמנטה מגלם את דמותו של ארכימדס יחד עם תלמידיו. כך, באופן מופלא, יוצר רפאל מארג ובו ערב רב של תקופות זמנים ואישים. (בקרב החוקרים אין תמיד אחדות דעים בנוגע לחלק מהדמויות, מי הן ואת מי הן מייצגות).

רפאל כמבשר של תודעה חדשה

אבל יותר מכל נודע הציור בצעד הנועז אותו מבצע רפאל. בציור יש דמות אחת מעט שונה משאר הדמויות. תחילה, המבט נע בין הקבוצות השונות ולפתע לוכדת את העין הפתעה... משהו קצת אחר, עין פוגשת עין, מבט פוגש מבט, מישהו מתוך הציור מסתכל היישר לעברי! בשורה השנייה, שנייה מימין, ישנה דמות בעלת כובע שחור המתבוננת הישר אל המתבונן בציור, מי היא דמות זו? דמות זו היא לא אחרת מרפאל, הצייר עצמו, הממקם עצמו באופן ייחודי זה עם האסטרונום תלמי (המחזיק את

אורי כהן אמן, מורה לאנתרופוספיה ולאומנות, בוגר בית הספר לאומנות החדשה בבזל שווייץ. הקים את "סטודיו פגטוס" בישוב תעוז, ללימודי מדע הרוח האנתרופוסופי והאמניות. מלמד בסמינר להכשרת מורי וולדורף רמת גן, סמינר לקיבוצים, בהכשרה לרפואה אנתרופוסופית, ובסמינרים נוספים.

